

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTŠOAK.

BERBAURRIA.

ON ANTONIO ARZÁC ETA ON KARMELO-ECHEGARAY-KOARI.

Bada zuek zaree, neure adiskide maitiak, bata, ezneukan pensamentua nire buruan ipiñi zeunstana, eta bestia *Euskal-Erria*-n ziabezte oneek argitarateko lekinez esaten deustazuna, errazoizko gauzia da zuen izena errenklara motel jakituri bagako oneen aurretik ipintia; eta baita bere zuen gañian jaustia egintza onegaitik etorri leikezan erizmate edo esan mesanak, iñork irakurten badau, zuekaz gañera.

Zergaitik esagutzen dot: ezpaditut bere zuentzat bakarrik euskerazko ziabezte oneek eskribiduten, beste euskaldunik ezta itsutuko biartsu au irakurten begiak nekatuta, eta or geratuko da *Euskal-Erria*-ren orri tartean gatz da bisitasun bagako lan kaskar danak oi diran gisara. Batzuek esango dabe luzia dala; bestiak, laburregia; askok begiratu bere naiko ez deutsa Bizkai-ko izkeran egiña dagolako; onek Erroma-ko barri ondo jakiñagaitik eta biajari argidotar askoren kondaira ederrak irakurri dituelako; arek nire izkera latz, lotu ta illuna izanik, askaera eta lirañtasun bagia billatzen dabelako.

Au *Euskal-Erria* euren eskuetan artzen dabeenen artian ger-taukoda. Eta, gañera, ondo dakizue, adiskidiak, zenbat eta zenbat arkitzen diran, Larramendi, Astarloa eta Mogel-en sorlekuan jaiuak

izanakgaitik, euskerazko gauzen barririk бага bizi diranak, baserri-tarrentzako bastertua daukeela euren amaren izkuntz maitagarria!

Zuek, bada, izango zaree, nire irakurlariak, eta geien geienez, ¿ete da euskaldun zar jakitun andia eztan irakurzale-renbat, or edo emen, tsokoren batian? Naiz izan naiz ez, oneskero neure berbia bete biardot, eta astera nua esaten zelan egin dodan jira-bira mundu guztiko Kato-liko-en buru da nagusitzat esagutzen dogun Erri kondairalera.

Bizi bazara, nire irakurzale zart̃sua, jarri zaite apal-ondoko suton-duan, biztu egizu pipia eta zeure begiak lausotuta badaukazuz, lobat̃su batek irakurri daiola, gogort̃so, sukaldia manietan dabilztanak bete entzun daien, bada t̃soko guztietatik jarraitu zeinke nire jua- etorri oni zeuen irudesle¹ azkar eta zoliakaz. Eta, zuek, izentauriko adis-kidiak, gertau zaiteze ordu t̃sar bat eukitera, zuen eskaeria-ren miñ-ondorerako.

I.

BITORIA-N.

Aurtengo Burilla-ren 10 ean, gabaren lenengo orduetan, batzartu giñan Bitoria-ko San Bizente-ren elisa-ko *sakristiat̃soan*, eleisa one-tako abade nagusi On Justo Lopez Arroyabe-koa buru da zuzentzalle genduala, berrogeta amarretik irurogeira lagun git̃si gora bera; eus-kaldunak guztiok, gasteak geienak, abadeak asko, zarrak norbaitzuk, berba egiteko nundik eta zelan urtengo genduan biaramonian alkar-tuak Erromaruntz, eta jakiteko zer ordutan euki-ko genduan gure erromeriaren asierako elis-jaia.

Danen arpegietan poztasun da atsegiñ barrukoaren keriz gozoa agiri zan: bata bestia bein bere ikusi ezeken jentia amodiozko irri-barre leunagaz begiratzen eutseen alkarri; guztiok giñan adiskidiak pensamentu bardiñak batu genduzalako leku atan; danok geunkan asmo eder bat fede santu bat geunkan erara; Bizkaian jaiuak, gipuz-

(1) Imaginacion.

koatarrak eta Araba-koak nai genduan eldu San Luis Gonzaga-ren obira, bere eriotzako irugarren eunkida arregotzat arturik, eta an erregutu Eleisia-ren premiñakgaitik; baita bere gura genduan Leon XIII garrenaren aurrian auzpeztuta, esan, bere biotz estutuaren alaitasunerako, giñala Españatarrak, Euskaldunak, katoliko Aita Santua biotzez maite genduanak.

Etorri zan urrengo eguna. Batugiñan barriro San Bizente-n. Eleis polit onetako arroiña guztiak ikusten ziran ostoz, eskutuz eta banderaz apainduak, altara nagusia argiz betea, erdian gertauta egozan jarri-lekuetan Bitoriako San Luis en Batzarre-ko gasteak eta Iru Probintzi-etako erromeri zaliak. Mesa santua entzun zan debozioz, eta *koruan* kanta ezitsiak aidatuten zituen bitartean bioliñ eta beste soñu maitagarri eta leunen laguntziagaz, indartu ziran sekular danak euren biotzean arturik amodio eta borondate utsa dan Jaun eta Jaungoikoa.¹

Komunio donetia amaitu da beriala On Justo Lopez len izentau-tako abade jaunak egin euskun sentimentuz beterikako berbaldi labur bat. Gomutau eban, lenengo, zer pozkida izango zan guretzat, berak esango eban berbalditsuaren lekuan Artzaurre edo *Obispo* jaunak egin izan baleusku berba, eta emon baleusku artzain eta gurasuaren bedeinkaziñoia, gura eban legez; eta gero, arimen zoriontasun eta Ebanjeliuaren garastziagaitik sutua, gomendau euskun: «erakusteko gure fedia agirian eskutuan legez, edozein ordutan, toki guztietan, fedearen etsaiak añ agiri ta lotsabaga Eleisia-ren kontra lan egiten eben eskero; baña ez gerra zaratan, gure areriuak, baldin, ames egiten eben legez, ezpada eze bake soñuan; bada, zirautzan, danoen oraziñoie biziaren murmurrada bigunakaz urratu leikez, menturaz, Aita Santuaren katiak, denpora baten tronpeta-otsagaz bakarrik Jeriko-ko murruak jausi ziran antzera».

Fededunak giñan, zorionez, eta fedea ez ukatzeko uztetan urten genduak eleisa atatik.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Abadiak esan eben Mesia bakoitzak gura eban tokian.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BJAJARI BATEN ZIABEZTSOAK

II.

Bitoria-tik Barzelona-ra.

Eguardi-ko amabi t' erdietan Ipar-aldeko burnibidea-ren Bitoriako egolekuan ingiratuak gegozan guztiok. Jende asko eguan: uri atako San Luis-en Batzarreko buruak guri agur ospetsu bat egitera etorrita, bajaranen guraso ta senide batzuek lau milla t' erdi arturapen egiten euren seme eta aideai; adiskideak, esagunak, ikusnai nun naikoak; eskuemonga, agurka, jakinnaika; aruntz, onuntz, saltoka, deiez; eta nagusi lokabeen irudira, burnibideko erosgoiak jendia arantuten betiko bekoki illun da arruakaz.

Sartu giñan bakoitza bere lekuetan, jo eben tsilliña, eta tsistua, eta *trena* lenengo birtatsi edo putzkadak botetan asi zanian.... ¡biba Aita Santu-Erregea!!! entzun zan diadar garbi, indartsu, luze bat.... era ¡biba Bizkaia! ¡biba Gipuzkoa! ¡biba Araba!... jarraitu eban ojuka gaste ernai batek, arnasa artuagaz Bitorian gelditzen ziranak eta burdietan giñolazanak eranzuten genduan bitartean, bizi ta otsarekiro, gorputzian oztasun bikan bat sentiduten genduala... ¡bibaaa!!!

Buruak atera genduan leiotsuetara. An gelditzen ziran Bitoriarrak agurka mokader da chapelakin burnibidetik eta echeetatik.

Aidian dua *trena* Bitorian gu artzen galdu daben denpora irabazi nai baleu legez... Agur, Arabako zelaidurak! Agur, euskalmendi tin-

keak! Agur, ostazuri lerdendun, inchaur arbol goitandi, aritz gogor urtetsu, gaztan buru zabaldu eta baserri zuri politen jaube zaran lur maite kutuna. Eche ta adiskideak, agur, biran etorri artian.

Ez dedilla iñor meretsitu agurrera onegaitik. Zerbait jazoten da mai-teak diranak banakatutian, egun batzuetako bada bere, barruko senti-mentu eta gura izatea ai da baten agertzeko iñoiz baño zoliago; ume eta gurasoak gauza guztiz sentigarriezat eukiteko bata bestia gandik aldendutia bakarra, naiz da, beste aldetik, gauza atsegiñezkorako ba-nakatu. Atsegin bat bestearen kontra dagonian sortu oi da bien bitar-tean naigabea daukan bizitzia.—Ez goiaz gu urriñera, baño biajatzalla batzuk bein bere urten eztaben Euskal-erritik.... Urgulutsu ta dontsu-ra goiaz daruagulako Euskal-erria oso leñargiaren menaudia¹ San Luis-en obirako erromerian, esan geinkialako Leon XIII-garrenaren au-rrian gu gurala San Iñazio, San Prudenzio, Asensio-ko San Martin, Berrio-Ochoa eta Santo Tomas Espiritu-Santu-koaren sorterrian jaiuak; baño... ¡añ ditugu maite or gelditzen diran

soro, zelai,
baso, chara,
Ibai ta erreka choak!

Mirandan batuko jakuz Deustu-n dagon Ikastegi Nagusi-ko gasteak eta Santander-tar batzuk. Baita bere ikusten dira urrutitsoetik beste asko bere... O! ¡Au jentez! ¡au barallia! Okozpetik ia belaunetaraño ko ge-rrikuakaz, jaka tsiki estuakiñ, zorroz, ardanonteiz, tresnaz da milla mordoloz beteta gizonak; andrak burutik okozperako *pañuluakin*, ezin jasorik euren otsara astunak.—Añaz edo peria oi da Haron da., Ia, mutillak, leku egin, estutu...

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Representacion.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Ordu erdi baño geiago galdu dogu Mirandan. Gu garuazan *trenak* darua italia-taripuikantatzalle aldra andi bat bere. Ni noian burdian, beste aldeko ertz baten, duaz bi, gizon da emakumia, zigarro gozuak erreten añ ugari da itšuran eze esan leike teman dabiltzala; baña, alan bada, irabazten dau emakumiak.

Errioja-ko lurretatik aurrera goiaz. Leiotšuen onduan dagozanak ederto pozartuten dira maasti aberats naroai begiraka: ni nabill ezin ipiñian ziabeste oneek neure gomutetako liburutsoan,—añ nago estutua—euskeraz, inguruko guztiak gastelau edo prantzez jardunian dagozen une luze baten. Euskeria, nire liburutsoaren orrietan bakarrik eukiko ete dozu tokia etšera biurtu arteraño? Ez, gordeko zaitugu biotza-ren erdian bere, gauzarik laztanena zaralako.

¡Haro! dei egiten dau burnibideko jarduntzalle batek eta urteten dabe erri onetan biajari askok. Agur, ta ondo bizi; mesede andia ein deuskuzue: zabalago juango gara.....

Illunabarrian eta illunduta itši ditugu or da emen Logroño, Calahorra, Alfaro.....

Zaragozara eldu baño len *gure* burdian gagozan aldrakoak asi gara errosario santua esaten. Jira-bira askotan ibilli diranak bere gitšitan

ikusiko ebeen gausa atsegingarriagorik, irakurle ipentzaua.¹ Iduritu zaitez gau illunean burdi erreskada luze luzea, idi baltz goiante bat aurretik dabela, eya ta eya izugarri estu lasterrean, sororik soro, erririk erri, zubi gañetik eta mendi aspjetatik ziar tšimpartak botiaz doiala ba ralli dunbadotsuan, tsistu-oyu garrasika..... eta burdien barruan, bereganduak, bake gozo gozuan, malso malsoro, Zeruraño biotzak jasorik, katoliko zintzo eta egiaz diran gasteak erregutzen Jaungoikoa—ren Amari, aozko oraziñoiaren otsamar bigun malguagaz euren ibil-tokiko zarata dongia estalduten dabeela... Au da, arro ta otzantasuna alkartuak, munduko aurrepena Eleisiagaz anaiatuta, soberbiaren barruan uniiltasuna, fedia jarraikintzaren² erraietan. ¿Nork ikusi dau gauza ederragorik?

Zaragozan gagoz. Ezin geinkez jua Ama Birjiña Metarrikoa ikus-tera, eleis kanpotik bada bere, berandu eldu garalako izen andiko erri onetara. Eta ori, gu arrastaka ekarri gaituan idi baltz edo ziarkia arnasa eztuagaz eta izerdi larritan dagola.

Goiseko ordu batian jarraituten dogu aurrera. Eta....

Nire lagunak lotara duaz,

Lotara nua neu bere.

. . . . .

Esnatzen nas Leridan. ¡Katalunian gara! Kataluniatarrak izan ditue gure irudira Fueruak, guk legez gaur galduak daukez, guk baño lan geiago egiten dabe bistuteko barriz euren iskera banatia. Gogakidaz³ begiratzen deutset emengo jende, ibar da mendiai.

«Zorioneko arkaitzak eta

Zorioneko mendiak

Orain artian zuek zare izan

Foruen gordelariak;

Zuen goietan beti euskaldun»....

Baña ez; zergaitik emen

«Lo cor, la llar, la casa, los valls y las montanyas

Y tot y fins lo cel nos parlan catalá.»

Eta zeñ ondo egiten daben. A! beste onenbeste esan albageinke euskaldunak egiaz!

(1) Supuesto.

(2) Progreso.

(3) Con simpatía.

Ikusten ditugu Monserrat-ko arkaitz muturrak Manresara eldu baño piškabat lenago, eta erri onetako geldi-lekutik baita bere gure erritar San Iñazio egonzan zulo edo lurruspearen sarrera. Ikuste onek ekarri deuskuz gogora umant aren egitada miragarriak, zeintzuen gañian berba egin dogun luzaro, eta, onetan, igarri baga eldu gara Barzelona-raño.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

UN TESORO ABANDONADO.¹

Con pena y con satisfacciun al mismo tiempo, hemos leído en el número de la acreditada revista *Naturaleza, Ciencia é Industria*, correspondiente al 30 de Enero último, un artículo del Sr. Casas Barbosa sobre «El continente negro» y á propósito de una conferencia dada en la Sociedad *El Sitio*; con pena, porque dicho artículo, con las duras pero merecidas verdades que encierra, viene á confirmar una vez más la increíble desidia de nuestro país, cuanto más miserable, más abandonado y menos cuidadoso de sus intereses; con satisfaccion, porque en ese notable trabajo del Sr. Casas, se recuerdan los dos emporios del comercio y de la vida fabril de la nacion, Barcelona y Bilbao, haciéndoles un llamamiento para que den un ejemplo de actividad empleando sus capitales y sus energías en la explotacion de una industria, hoy abandonada y que puede ser un elemento de salvacion para nuestra riqueza.

El artículo á que nos referimos está por otra parte inspirado en la memorable conferencia sobre el *Africa, su reparto y colonizacion*, que dió el Sr. D. Pablo Alzola en la sociedad *El Sitio* la noche del 6 de

---

(1) Véase página 97.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTŠOAK.

(AURRANDEA)

BARZELONAN.

Barzelona da Kataluniako lurren erdi aldera Mediterráneo itsasoaren ertzian jarrita daguan uri eder, galant, biargille bat, Kataluniaren Burutzat esagutua, saldu-erostzalle aberatsa, duikin (1) argia, Espāñiako urietatik egokidakoenā.

Bere sortueria, gisaldi antšinakoen lañu tartean eskutaua, ezta esagutzen noiz da zelan izan zan.—Bere kondaira da erri guztien kondaira: gaur gerra, biar bake, goisian nagusi, arratsaldian morroi, atzera ta aurrera, milla gora bera izan ditu sortueratik gaur arterañoko eun—kida luzietan.—874-ko urtean conde *Wifredo el Velloso* esaten deutse—nak egin eban esekigobagea (2); XV garren eunkidan asten dira agin—tzen erbesteko erregeak; geruago, bere lokabeak (3) zutiñik eukitiagai—tik, gerra askotan nastaua ibilli da.....

Gaur dago baketsua, guztiz asia, barritua eta denpora onenetatik bere asko aurreratua. Daukaz zati bi, zarra bata, bestia urte gitsitik ona egiña. Alde zarrian ikusten dira, antšinakori guztietan legez, kale estuak, billunkiak, arriz tšarto jantziak batzuk, denda pobre zi—koitz itsurakuak eta euretan gauza merke erdi galduak saltzeko, etše

(1) Industrial.

(2) Independiente.

(3) Libertades, inmunidades.

arpegi loi ta umillak jauregi arri danduzko eskutudunen aldamenian. Alde barrian dagoz kale luze zuzen argitsuak, etse andi eder bardiñak, jauregi kostu andikoak, denda ikusgarri aberastasunez beteak, plaza eta boastitz edo ibiltegi aurrenengokoak; erakusten dabela danen artean, zenbat irabazi daben uri onek denpora batetik onara gauza gaiezkoetan (1) arimakoetan ainbeste, menturaz, irabazi ezpadau bere.

Eskerrak adiskide on batzuen maitagarritasunari (2) ikusi ditut aida batian uri onek gordeten dituan gausarik mirezgarri eta oneenak. Sartu-urten bat egin dogu katedral santu edertasunez beterikako andigoian; begiraka egon gara San Ibo-renatiari, sarrera barri godoetar egitada gisako apainduaren aurrean (katedral guztia godoetarren gisan egindakoa da) eta dorre leio luzedun panparroiari. Ikusi daugo Arzedianoa-ren etse kondairabea, ikasleku guztirako edo nagusia, (3) Zerbantes ezkribatzalle illezkorra bizi izan zan etsea, *Parke* izeneko pasea-leku bardinbagia, erromatarren denporako dorre ta arri ezkribidutakuak, Birjayotzako (4) murru zatiak, musaga (5) eta elkargoe (6) batzuek, naiz da gauza guztiak itxi baditut bere, naigabe andiagaz, biarzan beste jaramonik egin бага.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Materiales.

(2) D. Luis eta D. Juan Marsans-ek merezi ditue ezin esan dan beste esker, bada Barzelonansartu nintzaretik urten arteraño izan dira nire lagun da gidari on eta jakintsuak.

(3) Universidad.

(4) Renacimiento.

(5) Museo.

(6) Sociedad.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Gero juaa gara Kristobal Kolon-en oroikarri ontzu egindakua-
(1888-an) ikustera. Oroikarri au Buigas jaunak asmau eta arteztua
da: daukas mugaisi¹ bat, neurtoski² I goruntz eta 26 marrerdi
edo girau dituana, eta beste iru zati edo gorputz alde.—Lenengoa,
arri landuzkoa, gupill andi baten erara inguruan biribildua, goialdera
meetuten duana; ditu goruntz 3,50 neurtoski eta 18 jiran, eta dago
apaindua brontzesko iduri mee ondo egiñakas Kolonen bizitzako ger-
taerarik andienak aurkeztetan dituala.—Bigarren zatia kurutzearen
itšurakoa da eta 10 neurtoski daukas goialdera: kurutzearen besuetan
dagoz lau etšekoandre, Katalunia, Aragoia, Gastelua eta Leioia pro-
bintzien senadian; tšokeskietan³ Boil, Santangel, Margarit eta Bla-
nes-ko Ferrer—enirudiak; eta albuetatik beera brontzezko medallatza-
rrak Isabel I., Fernando V., A. Juan Flores da Andrés Kabrera,
A. Marchena eta Marqués de Moya, Martin da Bizente Pinzon—enbu-
runtzakaz. Irugarren zatia beste bien gañian dago eta daukas irozpeko⁴
andi bat, 40 neurtoski inguruko metarri luzia, kondien koroe bat
onen gañian, eta gorago boillos⁵ tšukun urreztua, nun daguan Kris-
tobal Kolon—enirudi beñargia.

(1) Plataforma.

(2) Metro,

(3) Ángulos.

(4) Zócalo.

(5) Esfera.

Oroikarri au egiten gastau ziran milloi bat peseta.

Kanpotik ikustea amaitu ta beriala sartu gara barrutik daukan igo-tokian¹ koroia eguan lekutik Barzelonari begiratzearren. Giñan nire gi-dari on biak, beste kalian batu jakuzan erromeri-zale bi eta ni bost-garrengo. Goruntz asi garanian igo-tokiko atiak iregi deuskuez begiratu derigun zelan goiazan gora, eta orduan, erromeri zale batek, gauza bat bestien albuari doianian izaten dan irudiak begitanduturik, esan deusku erderaz: *El tubo en donde estamos va bajando*. Eta beste bere la-gun piskabat argiaguak erantzun dau: *No hombre, subir porque hemos*, nungua zan garbiro esagutzen emoten ebala.

Bein koroera eskero ikusleku atatik agiri dan saill andi zabaltsua zoragarrietakoa da. Alde batetik Barzelona—koezin kontau ala te-llatu eta beretan argi-zulo kristaleskuak dizdiz egiten eguskiaren erra-ñuakaz; kalien ari luzeak arontz onontzko jentez eta burdi lasterkariz beteak; danen gañetik eleisa eta komentuetako dorreak lurretik zeru-rontz jasoten diran buru jaungoikozkoak dirudiela; *Parke-ko* Egun-Sentia-ren burdi urreztua saldi sutsuak aidian daruela ustedana eta ekintza edo fabriketako tšimini batzuek kée matasa baltzez zikintzen egun argia... Beste aldetik Portua, erri mueta guztietako ontzi des-bardiñez josia eta itšas zabala berezko anditasun bakar eta neurribag-iagaz... A! ¡Zer gauza eder goitandi da zoragarria dan au!...—Bai, andia da Barzelona bere edertasunagaitik.... bere kondaira, leñargia, aberastasun eta jakindiagaitik, duikiñ indartsua daukalako, ezkribu ta liburu zalea dalako, Kataluniatarren iskuntzia gorde ta aberaztzen egin dabena gaitik andia dan modura.

¡Kataluniatarren iskuntzia aitatu daut! ¡Guk Euskal-errikua baño zenbat geiago landu dabene emengo jentia! Orain berrogetamar urte berba bat etzan ezkribiduten Kataluniatar, eta gaur, jakin dodanez, badira iskuntz onetan ezkribiduta bi eguneroko paper, amabost edo geiago astian beingoak eta beste onenbeste amar egunetik amarrera, amabostetik amabostera eta illetik illera-koak, eta guztiak erbestietan argitaratzen diranak añakoak gitsienez, eta danak Kataluniatar egiñak. ¿Eta zenbat liburu? Eundak eta eundak, kondairaleak, bertsuetakoak, belarren ezagurakoak, lur langintzakoak, aski jakindekoak,² erreljioz-koak, iritaran edo politika-ren gañean egiñak: itz jostaldietan saristau-

(1) Estakit zelan esan leikian euskeraz erdaldunen berbia ascensor.

(2) Filológicas.

tako lanakaz bakarrik batzen dira ogetamarretik gora. Eta, azkenez, *Atlántida* deritzaion liburu doagarai, miragarri eta entzueria andikoa Kataluniatar ezkribiduta dago eta oraindik ez antsiña...

Arratsaldeko seiretan Merzedeko eleisan euki dogu jai erreljiozko bat. Lenengo kantau da errosario santua eta gero egin dau berbaldia Jesusen Laguntegi-ko Aita batek. Esan deusku: «Doetsuak garala san—tuen, batez bere gastien Patroi San Luisen autseen aurrian, eta Aita Santu Leon XIII garren-aren oñetan belaunikatutera goiazalako. Pozez beterik begiratuko deuskuela Zeruetatik aingeruak eta enbidiaz beterik munduan ainbeste katoliko gugaz etorri naiko leukeenak; eta andia izango dala gure saria, iñoiz baño biarrago danian, fede bagakuak euren eskola guzurrezkuak egiasko eskolen kontra ipinten dituenian, agertzen dogulago bizirot biotzian gordeta geunkan fede Santua.»

Gero egin deuskuez oarkera batzuk erromeria-ren gañian eta amaitueran mun egin deusagu erromeri zale guztiok banakabanaka Merzed-eko Ama Birjiniari eskatuagaz laguntasuna gure ibillerarako.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZT̄SOAK.

(AURRANDEA)

FRANZIA=TIK ZIAR.

Agorraren 14-an.

Eguardiko amabi eta 23 erizpi *minutuetan* prest egoteko esan deuskue *Tarragona-tik Bartzelona-ra* eta *Franziara-ko* burni-arien geldi lekuan, eta emen gagoz pardelt̄suak aldamenian eta jua-*etorri*ko bille-teak eskuan ditugula. Euskaldunak larogeiren bat gara: seireun gitsi gora bera *Españatar* guziak, Balenzia eta Kataluniatark ugarien, bat edo beste bakarrik *Gaztel-errikuak*. Izkuntz eta jaskereen desbardiñtasunari begiratu baga (*Euskaldun* geienak t̄sapel urdiñakin dagoz) arpegian esagutu leikiala uste dot nor nunguak garian: bakoitzak bere erriko zigillua daruagula esan leike. ¡Zer biarleku polita artu neikian oraint̄se geldi leku onek daukan laurka bizi ta gozozkoa ziabestetuten!.... Baña eztago astirik: deitzen deuskue trenera eta baguaz.

Emen bere *trena* asten danian *San Andres* alderontz *¡viva España!* *¡viva la Virgen!* *¡viva el Papa!* diadarrak entzuten dira. Bai, jende ona, bizi beitez; eta ez dedilla bein bere amatau *España*, Ama Birjiña eta Aita Santuarentzat erakusten dozuen seme onen amodiua. Etzaitzeela izurritu¹ sekula zuen albuan, menturaz, gure Ama maitia madariliatu

(1) Contagiar.

eta Leon XIII garrena berba loiakaz iraintzen dabenakin ¡Bizi bedi Aita Santua! ¡Bizi bedi gure Aina garbi zerutarra!

Erromerri onen buru egiten dabeenak papertsu bana emon deuskue oarkeraz beterik biderako eta Erroman zelan ibilli jakin daigun: bakoitzak bere esaguerako papera¹ biar dabela; pardel andirik ezin genikiala eruan; Españaiko diruak, *O tempora!*, urria ezpada, eztabela balio ez Franzia eta ez Italian; biar biarreko *tabakua* baño ez arren geiago eruateko, bada Dierrietako mugeetan ikusarazte edo errejistro oso estuak izango zirala. Onetan nenguan irakurten, *trena* gelditu jakunian San Migel eta Billamaya-ko bideerdietan, zer daben eztakigula. Lurreratu gara batzuk. Zer da? bata, zer da? besteak itauntzen dabee. Izer ez: uboill² batetik aisiak urteten deusala *makiña* edo ziarki arrastariari: apur batian, bese ziarki bat etorri artian, itšaron biarra. Jaisten dira biajari danak: bero dago.... putzu bat bide ondoan.... jende guztia doia edatera. Kataluniatarrak *aigua*, balenzia-rrak *auguia*, gaztelakuak *agua*, baño guk ur preskua.

Zaiñ gagozan bitartian arautu gara bizkaitarrak gure nagusitzat datozenekin Erroman euki biar dogun ostatuaren gañian. Gomendiozko karta edo eskutitz asko daukaguz; baño billatu deuskuen etsean gelditugo gara.³

Etorri jakunian beste *makiña*-ren laguntasuna, baguaz aurrera.... —*Gerona-ra* eldu garanian jende pillo aundi bat eguan geldi-tokian eta abegi on bat egin deuskue geienak. Eskerrik asko *Gerona*-tarrak.—*Figueras*- en otera tšistuka etartzen gaitue. Batzuk oju egiten dabe ¡*fuera!*... ¡*fuera!*... ¿kanpora beraz? ¿Era *libertadia*-ren izenian izango da, e?... ¡*Fuera!* Rai, gizonak, bai; baguaz; eztaukagu zuekaz egoteko gogo andirik. Zueri bere eskerrikasko, jende ondo azia, eta garrantziak.... *libertadea*-ri.

¡*Port-Bou!* Españaiko azkenengo erria. Berandu eldu gara. Gabak zabalduta dauka betiko soñeko baltza lur guztia-*ren* gañetik. Atzera begiratzen dot: illuntasuna bakarrik dakust: gagozan lekuan argi erreskada batek erakusten deustaz oraindik gure Dierriaren arra batzuek...

¡*Cerbere!* ¡Franzia! Erbestetu gara. Emen dagoz mostatsadun gizonak gure pardelak begiratzeko pretauta. Ara... ikusi... ez gara *kontrabando* zaliak... *Très bien*...

(1) Cédula personal.

(2) Tubo.

(3) Ez gaur beste jakin izan bagendu. (Oarkera au ziabeste oneek argitaratian ipinten dot.)

Erdi lotan entzuten dot ¡*Perpignan!* ¡*La Nouvelle!* ¡*Narbonne!* ¡*Beziers!* deitzen dabeela; baita iñoiz begiratu bere, leiotsuetako kristalian intsea piskat kenduta geldi-toki batzuei, iñill ta oztasun loguragarrian egozala.

Cette- n gagoz oraiñ: goiseko ordu biak dira, baña bota eragin deuskuz nagitasunak geure buru eta pardelak beste *tren* batera¹ aldatu biarrak erri onetan.

Agorraren 15-an.

Franziako eguzki goiztarrak bere erraño alaiak atera dituan eskerotik, nator gozoro begiraka, batez bere *Tarascon*- dik aurrera, emengo sortitzaren² aberastasuna. Ikusten dira ibar naroak zabal batzuetan, estuago beriala, beti berdez jantziak; zelaiaik bei mamintsuen janari egiñik; soro ederto landutakoak, andiskien barats orma neurtuz gordeak alort³ ugariz beteta: arbolak nun nai orri zabal, estu, andi, tsiki, gogor, bigun, mueta guztirakuakiñ; intza biribill, polito garautua baratzetako lora apainduetan legez kanpoko landara umill eta bide tsindorretako bedartñuen kolkoan, arbola ondo zainduen ostruetan eta elorri edo gisats urruingarrien adarretan bardin bardintsu dindilizka... lurraren gañian agiri dan gauza guztia edertu naian maitagarriro.

Dana juaket gura dodan baño ariñago. Beti nai neuke neure aurrian euki laurka au. Nire begiak alde guztietara jira-biraka atsedenek ez dauke: gura nituke gorde emengo argi, kolore, lur ta marboilla⁴ nai dodan beste bidar ikusteko neure irudesleagaz oraiñ dakustazan gauza dan danak, sentiduteagaitik orain daukatan arintasun eta gorputzeko *zarrada* bizitza barri baten antzerakoa.

Trenak ezauka nik legez mirestuterik: *drakaladaka*, *drakaladaka* egobiarkiro aurrera dua beti.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(*Aurrandetuko da*)

-
- (1) *Paris*- tik *Lyon* da *Mediterraneo*-rako arira.
  - (2) *Naturaleza*.
  - (3) *Fruto*.
  - (4) *Horizonte*.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZT̃SOAK.

(AURRANDEA)

Zortairetako sartu gara *Marsellan*. Zerbait nai alzenduke jakin, irakurle ipensaua, uri onen gañian? Bada beste bide bat billatu biarko dozu nik esango deusudanagaitik. Ordu bi ta erdian gelditu gara emen, baña naigua zeregin euki dot neure sabelari emoten eskatuten ebana, eta gorputzeko ugar, zetaka eta traskiltasuna kentzen. Egia da ni ikusmiña nasana, baña ikuszaliak bere jan ta garbitu biarra izate dabee gosiak eta ugarrak amaituko ezpaditu.

Emen berba egin dogu gure nagusi Tortosa-ko *Obispo* jaunagaz eta esan deusku *euskaldunak jatorri onekuak garala*. ¡Zelako atsegiña emon deuskun! Euskaldunak izen ona daukagu oraindik munduan, oraindiño.... oraindiño....

Marsellatik urteten dogunian bero andia sentiduten da.

Trena gelditzen dan toki guztietan bultza-bultzaka gabiltza danok *zerbeza* edo beste erari preskatzalle batzuek artu nairik. Eta ikustekuak dira guk emoten deusaguzan estu-larriak geldi tokietako dendetan dagozan saltzalliai. Guztiok eskatzen dogu batera; euskeraz batzuk, kataluniatar bestiak, gastelar beste batzuk, eta une batzuetan gelditzen da saltzallia zer egin eztakiala, alderdi guztietara begiraka, berba bat asmau eziñik, zenzunik baga, bizkaitar batek diñuanetz. Baña dana da

miñutu batzuetan amaiteen dan gauzia. Bakoitzak artzen dau gura dabena apaletik, (eta onetan mesede andia egiten jako saltzalliarri, zergaitik eskale danai ezin arretau deutsez ondo) itauntzen da zenbat baliu daben eta emoten jako biar dana.

Ordurako entzuten dira diadarrak: *¡En voiture s'il vous plait!*

Tolon-eko portuan dakusguz gerrako ontzi batzuek, aingurak onduan dituela, geldi geldi, zirgiñik бага itšas urdiñaren gañian. Kerik eztaukee, gizon mariñel bat ezta ikusten, burni bidetik begiratu ta oso baltzak emoten dabee... Ulolean buituta¹ dagozan bidutzi² illak dirudie....

Cannes, Niza, Mónaco, Monte-Carlo, Menton.... agertzen dira gure begien aurrian erri-kate luze baten gartza loratsuak legez. Lurra dago oso narotsua; gure eskerreko aldetik baratz loraz beterikakoak; ezin esan ala jauregi, landetše, *chalet* asmorik burko itsuenekoak ia estalduarik arbola guztirakoen osto tartean. Eskumatik itšasoko olatu bigun makalak. *tšipli-tšaplan* dabilta aitz tarte, arri zee eta ondarrean, gelditzen dala ondar guztia malla bardin politez kiskurra olatuen jostaketa, jira bira eta zurrunbillotšua kaz. Biajari geienak burdi-lelotsuetan dagoz, eta euren aotik urteten dabe daukeen mirestiaren esan gozoak... itšas ipar emeak, gure esanak eskertuten balitu legez, bigun-bigunkiró gure arpegiak gozarotuten dituan artean. Erara datoz aise *preskuaren* palakatuak³ orain artean euki dogun eguski kiskalgarriaren ondorean.

«Egia, alde guzietan
Tolti onak badira...»

¡ITALIA!

Milla arasu eta zeregin mingatš euki ditugu *Vintemille* deritzaion Italia-ko leneago urian, bada emen izan dira barriro pardel ikusi biarrak eta Italiako burni-arietara aldatu premiñak.

Baña, Jaunari eskerrak, bakoitzak billatu dogu nolabait geure tokitšua eta baguaz aurrera. Gabeko zortzirak dira eta Italiako lurrari begira nago. Au da Italia, diñot neure artian, au da Italia, biursakintza-

(1) Buitu=Hincharse.

(2) Mönstruos.

(3) Caricias.

ren¹ eta arautegien² erria, Europako baratz ederra, zeruetatik lurrera jausitako zati bikaña, ainbeste bidar ames egin dodan Italia bere zeru urdiñagaz, bere illargi zuriagaz, bere zulanpoakin³ bere gandalakaz, bere izkera bigunagaz, bere kanta eztsu Euskal-erriko zortzikuen antzerakoakaz; au da Italia ainbeste bidar ikusi dodana paperetan ziamartua orain egiaz eta dan modura neure begien aurrian dakadana.

Eta illargia emen dago iñoiz ikusi eztodan añan garbi ta ederra, ez bakarrik maitagarritzen sortitz guztia baita bere gauza onian zeregindua, argi egiten euren lanean emen ikusten diran arrantzale gisajuai echadi edo familiarentzat ogi zati batzu billa dabiltzazan artean.

Burullaren 16-an.

Gaberdian eldu gara *Genova*-ra, baña nik ikusi dodan Genova ezta ziamartetan ikusi izan doguna. Nik eztot ikusi izen andiko uri au eskillera malletan legez ugolkoaren⁴ aurrian jarrita dagola, nik eztot ikusi jauregi-zar kondaratzurik, ezditut ikusi bere etse goloreztu iru derrekoak.⁵ Nik ikusi dodana... beste edozein erriren gisako geldileku arimiari izer esaten ezdeutzan bat bakarrik da. Kristobal Kolonen sorterriko atetan egon eta ezin barrura sartu!

Baña ezta gertau olakorik *Pisa*-n. Ia iru orduan gelditu ez gara: iru ordu ondo progoistuak. Eztakit zelako samiña eta negarguria emoten deusteen lenago andi izan diran jende ta gauzak urri, makur eta izerreztuak ikustean. Esan leike euren arpegi eta izate guztian darabillela damorri⁶ triste baña leñargi bat, damorri bat euren artian dabillenari esarten jakona, biotzik badauka beintzat. ¿Zein irago ete da iñoiz koroia galdu daben errege baten aldamenian errukitasuna sentidu бага?

Pisa-ko kalietan ziar niñoi ala uri onen antziñako anditasun eta alizatea gomutaurik, eta orain begiratzean erri tsiki baten itšuran dago la iñill ta baketsua, euki dot tristura apur bat; baña pentzau dot maitagarriagoa dala orain umill dagoanian bere alizate andiñean baño; bada altsutasuna eta arrokeria alkarren onduan ibiltzen dira geiñean.

Arrada baten jatzi gara lagun batzuk *tren*-eko gelditokian egozan

(1) Poesía.

(2) Artes.

(3) Lagos.

(4) Golfo.

(5) Vistasas.

(6) Melancolia.

manurga edo *kotsietan* Katedral-eko plazara (*Piazza del Duomo*) nun dagozan uri onetako gauzarik ikusgarrienak: katedrala, Dorre okerra (*Campanile*) Batiolekua eta Kanpo-santua. Katedrala jasoten da mee, lerden eta lirainkiro plazia-ren erdi-erdian. Bizanzio-Grezia eta Erromatarren egintza moduak nastaurik dago egiña, marmol baltz eta zuria biñakidauta;¹ arpegi edo aurria guztiz da ederra eta sarrerako ate nau-sia, brontzeskua, Maria Santiaren bizitzako gertaerakaz oso apaindua. Bairuan kanpuan baisen ederra da: bost otoigope² daukas eleis jira guztian balkoidi eder andigoitia: altara danetan dagoz santuen irudi ondo egiñak, pintura, otallu³ eta zizelan gizonik andienenak.

Eleisatik urten da beriala sartu gara Batiolekuan: au da egintza bat katedraletik banakatua dagona, biribilla, arri piñez egindakoa. Bere erdian dago marmol zurizko aska andi bat, bertan sartuta bati-etakoa, eta albo batian sermoileku edo púlpito bikañ bat *Nicolas Pisa*-kok egiña. Dauka gautera Batioleku onek uztatzin⁴ bat mireztiturik itxi gaituana: ara zergaitik. Erakustzalliak isildu gaitu danok eta asi da geldi geldi, malla mallaka diadar neurtu batzuk egiten... eta an goialdian sortu da, oyarzunagaz, soñu bat añ gozo, añ leun, añ gora bera polit, añ naste eder eta atsegingarria eze, guztiok gelditu gara arriturik goro begira zeruko aingeru aldraren bat ikusi biar ete genduan ustian gure gañean.... eta askenengo oyartzuntsoak mee... meekiro... amaitu diranean... danok bat batera eskatu deutsagu erakustzalliar egia daizala barriro lengo diadar mallak bigarreniah euki daigun atsegin lenengokoa.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(1) Combinados.

(2) Naves.

(3) Escultura.

(4) Boveda.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Batirolekutik juan gara Kanposantura. ¡Zer naigabea! ¡Utsagiri¹ triste atan dagozan tallu, obi, izkirotallu,² arruztai eta *pintura* zintzo go-sartariak... eta nai zan beste denpora euki ez ikusteko! ¡*Juan de Pisa, Giotto, Andrés Orcagna, Benozzo Gozzoli*-ren egintzarik amaituenak gure aurrian eta bigirune aideko bat baño ezin egin!

Kanposantutik urtenda beste begirune bat egin deutzat Dorre-oke-rra-ri. Batzuek gora juan dira: nik eztot astirik izan. ¡A! Inoiz albadot etorrikonaz astiroago Pisa-ra eta orduan ikusiko ditut obeto emengo oroikarriak. Jaungoikoak nai izan daiala. *Trenera* orain.

Gu erabilli gaituan manurgaria³ legezoak badira Pisatar guztiak, Pisako jendiak eztabe Pisa merezi. Beste batzuek aña eta anbat geiagoan arautu gara Uriko jirabira egiteagaitik; alan emon bere deutzagu; baña oraindio geiago kendu nai euskun, esaguturik arrotzak giñala. Eske-rrak an ebillen erri-zanitzalle bati....

Beste gauza ziabesgarri бага egun onen illunabarrian ikusi dogu Erroma.

(1) Patio.

(2) Inscripcion.

(3) Cochero.

ERROMA-N

SAN PEDRO-KO ELEISA.—BATIKANOA

Erroman sartzen dan biajari baten pentsamentua, eta askozaz geiago biajari au bada *katolikoa* da *Batikano* deritzaion eleis goitandi, aberats, munduan dagonik andiena ikustea. Eta ez bere andiedertasunagaitik bakarrik eruana, ezpada eze an dagolako gure Erlijio santuaren sustraia, Eleisa santuaren lenengo arria, Jesu-Kristoren Ordiazko benegarriaren bizilekua, kristiñau danen guraso maitea. Da biotzak deitzen deuskulako gure Aitagana. ¿Nor da guraso baten errira eldu eskerro, gurasoari agur maitasunezko bat lenengo egiten ezteutzana edo besterik ezin bada, bere osasunagaitik itauntzen eztabena?

Ori izan da beintzat nire aurrenengo irudidea, Aita Santua ikusi ezpadot bere. Jagi orduko sartu nas manurgatsu batean. *Alla Chiesa di Santo Pietro* esan deutzat gidariari. Igarri бага, uste baño lenago, gauza bati eta bestiarri begira, aurkitu nas San Pedro-ko Plazan. Gelditu nas piska batian begiraka plaziari eta jiran egozan arroin¹ eta talluai: zar itsuria artu deutzet, ez deuste egiñ uste neban aña mugidalda. Igo ditut Eleis aurreko eskillera malla zabalak; sartu nas eleis barruan jakinnaidan; begiratu dot bat batian alde guztietara; aurreratu nas sentikorraerdi erdiraño... eta an marmolezko metarri senduakaz beteikita,² lurrian dagon bollerdirik andienaren aspian, S Pedro eta San Pablo *Apostoluen* auts aurrean umill belaunikaturik, erregutu dot apur batian bizi-ro Aita Santu Leon XIII garrenagaitik, Jaungoikoak *librau* deian bere presondegi gaiztakinietik.

Neure oraziñoit̃sua amaitu dodanian asi nas alderdi guztietara begira barriro, bost otoigope zabaletan jiraka, gelditzen nasala izuturik metarri, altara, pintura, tallu, oroikarri bakoitzaren aurrian; begiraka gora, bera, albueta, lurreko arri nabart̃soz egindako ziamarrei, bollerdi urreztuari, gauza bakoitzaren atalei, Eleisa guztiak daukan andientziari³ nire begiak neketan eta biotza artega daukadala, ezin adi-tuan nabillela zelan dagozan baturik ainbeste marmol, zillar, urre ta arri piñ.

(2) Columna.

(2) Sustentar.

(3) Majestad.

Naskidatuta gelditu nas lenengo begirunean, eta orregaitik neure zentzun argira etorri nasanean asi nas astera dana obeto eta manerauro¹ ikusteko asmoetan.

Jarri nas ate onduan. Askotan irakurri izan dot lenengo begirunean eztala igarten Eleis onen anditasun guztia: alan dirudi. Toki onetatik ikusten dana esan leike eztala gauza arrigarria. Baña nire buru gañeko urtaitzia goi dago; bai, guztiz goian: eta zabala da; bai, oso zabala: luzea, egiaz luze: ederra, eztot ederragorik ikusi. Emen albuan daukadazan metarriak andi ta senduak dira ezin geiagoan; ez-taukat dudarik: metarri batetik bestera pauso asko dago; asko benetan: metarri gañ eta tsokeskietan dagozan santuen talluak ondo amaituak dagoz; baita. Eta bost otoigope daukas olakuak, 88 metarri bardiñak, altara asko ikusgarriak, eztakit zenbat oroikarri gaikeran egiñak, eta an ikusten dodan jendiari tsiki deritšot, eta... bai, bai, andia da, ederra da eleisa au; baña añ dago ondo neurtua dana... Egin daigun beste jiratšu bat. ¡Ai, ene! Orain esagutzen dot obeto andiedertasuna, nekatur nago, baña ez gogaitua. Guazen oster, egin daidan beste jira-bira....

¡Zeñek esan ikusi dodan edertasun ugari guztia? Ezin neike. Bakarrik ziabestetuko dot egonasala bigarrenetan begira bollerdiaren aspian bedeinkatuten Migel Anjel-en izena; Klemente XII-garrenari egindako oroikariaren aurrean, siñistu eziñik talluaren beian dagozan leoiak arrizkoak dirala eta bildur antzean ikutzeko, eta beondastuten² bronzesko altara nausia, nun aidatuten dabeen San Pedro-ren sillia edo jarrilekua, Berninik apaindua, lau Eleisako gurasok. (San Atanasio, San Juan Krisostomo, San Ambrosio eta San Agustin dirala uste dot). Jakiñ egizu, irakurlea, Erroman, San Pedro-ren eleisan billatuko dabela ekidari³ eta mane zaleak zer ikusi eta zer ikasi asko; biajari jaun-goikozkoak gauza donekarriak ugari; baña ni eznasala duiñ ainbeste edertasunen barririk ondo emoteko.

Templo goitandi au betik ikusi ta igon dot bollerdiko galeri bieta-ra obeto urretik ikusteagaitik bertan dagozan arri nabartsuakaz egiñiko ziamarrak eta eleisan egoan jendiari goitik begiratziarren. Bildurtzekua da balkoi aretatik bera begiratzia, ikusgarria andik ikusita eleisan dabillen jendiak dauken itšuria....

-
- (1) Ordenadamente.
 (2) Contemplando.
 (3) Arquitecto.

Kanpoko aldetik bollerdiaren goien goienera igon dot gero. Andik ikusi dot neure gustora Erroma dana. Etseak zirudien euren Nagusia-ren deira millaka-millaka batuta egozen gerralariak; esan zeikan Nagusia zala Batikanoa eta beste eleisak nagusi beragokoak, Jaungoikoa-ren etseak zirala, Selgas-ek esan eban moduan gizonen etšien buru ta zuzenlari. Egiaz, munduan bizi garan bitartean gerralariak izan biar dogu¹ eta ¿zeñ izango da gure gidari obia Eleisa santia baño?

¡Zer goratua nagon, niñuan, goiante onen buru gañean! Mendean daukadas etse ta jende guztiak iñoren laguntasunagaz igoten daben gizon tsikitsuen antzera. Baña ez nas ni andiagoa nagoan lekuan nagolako era ezta iñoren sorbaldetan dabiltzanak bere, uste izanarren euren burua besteena baño geiago dala, nik orain uste dodan legez San Pedroko plazan dagozan guztiak nanok dirala. Baña ¿zetara jatorkidas olako pentsamentuak? *Velay*, esaten ei dabe Gaztelanian.

Ordua da ta jatsi daidazan 138 neurtoskiak² eta noian baskaitara. Sei ordu igaró ditut Batikanoan... *Al Campo Marzio. Hôtel Soprani.*

Baskalonduan urten dot bigarreanean Batikanora, Jauregieta. An igaro dot artzalde on bat gozarokiro. Plazako gauzak bere obeto oartu ditut. Benetan da andi San Pedro-ko plazia. Galeri bi okertuak bata bestiarene aurrezaurre baña urriñ, eztakit zenbat metarri joniko arrakaz,³ eta gañean tallu andiak... eta zarrak. Plaziaren erdian beste metarri 140 neurtoskigoruntz dituana aurrian, eskillera malla zabal batzuen gañean, elisape andi bat arroin senduakaz; onen gañian balkoi eder luzea eta tallu geiago oraindik, eleisara sartzeko bost ate zabaltsuak, bat bakarrik iragita. Au da plazan oartu dodana.

Eleisperaño sartu barik artzen da eskerretaruntz Jauregieta igo-teko. Atian billatu ditut Jauregi eta Aita Santuaren zaintzalleak, zuzen, mená, alabardeak eskuetan dituelas jantzi pintaunakaz; (ori-gorribaltzak biñakidaut) tsapelak daukez batzuk luma bategaz, kosketaldi galtsaiduzkoak beste batzuk.

Lenengo ikustemena *Sixtoren elitsoka*⁴ edo kapillara egin dot. An egozan ingeles gizon ta emakume batzuk jarrilekuetan erdi etzonik, betaurriak eskuan zituela, gora eta alderdietako ormetara begira. Jarri

(1) Militia est vita hominis super terram.

(2) Au irakurri dot dala etšonpetik kurutzera daguan goiendea.

(3) Del orden jónico.

(4) Capilla Sixtina.

nas neu bere eta juan jatas *Asken erabagia-ri*¹ eta beste Migel Anjel-en gai askori begira ordu bete ta geiago. ¡Zer egia dan pintura au! ¡Gizonaren gorputzeko atalak zeñ ondo esagutuak agertzen diran! ¡Zeñ soma andia ziamartzan! ¡Zer gaikera Migel Anjel-ena, zer gaikera!²

Sixtoren kapillatik *Errafaelen Ganbaretara* noiala pentsetan juanas zelako indarra eta erakardera daukan maneak, gizon andien egin-tziak. Or egon gara, pentsetan neban, alkarren onduan ingelesak, beste eztatik nunguak eta ni, Euskal-erriko semea, danok gauza bate-ri begiraka mireztiturik, batzuk mená, besteak esan biarraren esan biarrez ia lertuan. Egun batzuk barru nik erabilliko dot Migel Anjel-n izena neure mendi tartean, eta bardin egingo dabe orreek Ingalatierra edo beste errietan. Zabalduko litzateke bada laster Buonaroti-ren ize-na alderdi guztietan,—ondo zabaldua ezpalego. Eta au ¡zenbat bidar gertauro zan oneskero!

Ganbaretan dagoz, mundu guztiak dakian legez, *Sakramentuen egarkia*,³ *Parnasoa*, *San Leon*, *Atila gelditzen Erromako atetan*, *Bolsena-ho miraria*, *Konstantinoren gudura* eta beste gai asko Urbinoko semea-ri daukan izen andia emon deutseenak.

Pinturen Musagan billatu ditut ainbeste bidar izentautako *Jaunaren Bestiruditzia*⁴ *Madonna di Foligno* ondo entzuna, *Ama Birjiñiaren Koroieria*, etc., etc. *Errafaelenak*, eta baita bere Dominikinok egin-dako *San Jeronimoren askenengo Komuniñoia*, goisian, San Pedro-n añ ederto arriakaz erabestetuta ikusi dodana.

Nik eztat izer esango egintza maisuar oneen gañian. ¡Ainbeste esan da! ¡Ainbeste eskribatu da! Eta gañera ¿ni zeñ nas?

Musaga onetako pinturak antsiñakoak dira geienak, baña danak balio andikuak: barrien artian deitzen deust begirunera *Viena-ko irabaskida-k*.⁵ Poloniatarrak Leon XIII-garrenari eskeña da. Jakintsuak diñua utsaldi andiak daukazala: izango da, baña, nire iritsiz, ezta non-naikoa egintza au. ¿E? ¿Zer esan dot?... Naguan isillik,

Eztatik zerk nakarren otera Batikanora, Jauregietara, beste Erro-mak daukazan ikuskisunak geroko itsirik. Ez nas bakarra: beste erro-

(1) Juicio final.

(2) Habilidad.

(3) Disputa.

(4) La Trasfiguracion del Señor.

(5) La Conquista de Viena.

meri zale asko dakustaz gora bera, batera eta bestera, emengo eskiller-a malla zabaletan. Ez nas bakarra, baña bakarrik nabill eta neure gisara, oneskero esagutuko zenduan, irakurlea. Beti dabill nigaz lagunene bat, baña ez beti bat: bakoitzak bere gustoko gauzak daukas eta nik neuriak: bakoitzak bere ekidara¹ eta nik neuria. Orregaitik banakaturtuten gara.

¿Zelan etorri ez Batikanora emengo ikusgarriak bein bere amaituten ezpadira? Esan daiela au egia ez bada *Tallu Musagako galerietan* dabil-tzanak. Galeri oneek erri bat dira edo arrizko jendedi andi bat, Española biajari batek esan eban legez.²

¡Emen bai artista ikasinaikoak daukala zer ikasi! ¡Zenbat gizon, zenbat emakume, zenbat animali, zenbat buru, zenbat zati, zelako itsurakoak, zelako esagerleak.—¡Egiaz, Greziararrak ondo artikasi eben gizonaren gorputza!—¡Eta zenbat obi antziñako, zenbat ontzi, zenbat izkirotallu nork daki nunguak! ¡Amaika gauza eder badago!... Aurre-ra, ezin geinkez geratu danei begira.

Azkenerako itsi dot gauzarik ederrenetako bat. Oraindik oso gas-te nintzala egoten nintzan pintatzalleen ikasleku modestitšu batean, *Laokoonte-ren aldra* paperetan ziamartuari eta lurragaz egindakoari be-gira. Emen daukat orain marmolezkoa, lenengokoa, greziatarren atsa-parretatik urten eban modura. Bein bere ikusi eztodala esan leike, ain mugidalda barria egiten deust. Guztiz erakidara eta nik ezin esan neikian legez dagolako emen ipiñiko dot Alarkon-ek aldra onegaitik duiñana: «¡Oh prodigio! No basta conocerlo, como lo conoce todo el mundo, por el vaciado, por el grabado, por la fotografía. Acontece con estas obras maestras que, despues de serle á uno familiares por las muchas y excelentes copias de ellas que hay en todos los grandes mu-seos de Europa, todavía cree verlas por primera vez cuando examina el original. ¡Y es que ni el vaciado ni la copia tendrán nunca la mor-bidez del Páros ó del Carrara, modelado por aquellos magos del arte y bruñido por miles de años! Quien no haya visto estos modelos insu-perables, asombro de generaciones de artistas, no sabrá jamás hasta qué punto puede animarse la piedra bajo la mano del escultor, ni cómo una forma precisa y dura adquiere el indeciso contorno de la carne y la suave vaguedad del movimiento.... Ved, si no, á *Laokoonte*: vedlo

(1) Método.

(2) D. Pedro A. de Alarcón. *De Madrid á Nápoles*, t. II.

pugnar con las serpientes que lo ahogan, y ahogan al par á sus hijos; ved la infinita angustia del rostro del padre; ved sus atléticos esfuerzos, sus miembros crispados, su desesperada actitud, y decid si aquello es materia inerte; si aquella boca no se queja; si aquellos brazos no luchan; si aquellos ojos no lloran lágrimas de sangre!»

Ori da, benetan.

¿Noiz amaitzen dira galeri oneek? Oraindik ikusteko daukadas *Ejipto-ko Musaga* eta *Liburutegia*.

Liburutegian gordeten dira 25.000 baño eskuskribu eta geiago esagutzen diran izkera guztietakoak, eta 30.000 liburu moldizkirauak, eta gañera eztaikit zenbat pintura, medalla, tallu, guzurreko jaungoikotso... ¡Alakuak dira tokiak! Sala batek milla oin daukaz luze. Esan leike aldebatetik bestera goiazanian beste erri batera goiazala. Oso nago nekatua.

Aita Santu Leon XIII-garresari urrezko ezteguen erakayan eskiñitako gauzak begiraka nabillela billatu dot euskerazko liburu bat Euskal-erriko berba neurtzalle anayak biraldua. Pozkida andi bat artu dot ainbeste moduko izkereen onduan, Erroman, Batikanoan, neure euskera billatziagaz.

Ejiptoko Musaga bete beterik dago gauza onkarrizkoz eta aberatsez, egokaira Faraonen erriko kondaira ikasi izan nai eskeroan.

Errasoia gaz esan giñaike katolikuok guzurra dala *Erljio* santuaren etsaiak diñuena, au da, Eleisa santia dagola argiaren eta jarraikintziaren kontra. Emen daukagu kristiñau *katolikuen* erdiyoan Aita Santuen bizilekua; birtaratu¹ daizala edozeiñek bertako sala ta galeri luzeak, antsiñako egintza zarrez, manez eta izkirazko aberastasunez beteak, eta fede onekua brida, esan biarko dau: guzurra da Eleisia argi eta aurrekuntza egiazkoen etsaia dala; Eleisiak maite, gorde eta bedein-katzen ditu jakindeak, letrak eta maneak; Batikanoa da jakindeen, le-treen eta maneen gordeleku maitagarria.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Recorrer.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTŖSOAK.

(AURRANDEA)

BESTE ELEIZA BATZUK.

¡Jaunak eta zeñ ederrak diran Erromako eleizak! ¡Eta zeñ benegarriak bertan gordeten diran erlikiak! Mindot ez daukadalako luma bat askatua, gallarda, jakintsu eta liraña adituten emoteko garbiro nire sentiera barru barrukoak Uri onetako *templo* santuetan. Motel eta bear-tua egon nas Batikanoko ikustamena ziabestetuten eta geruago motelago egongo ete nasan bildurra daukat oraindiño esan biar ditudan gauzetan. ¡Au alezin sentigarria!

Santa Maria Nausiko eleis erregokia.¹ Errege guzien Erregearen diñako egolekua, milla apainduriz betea, bere itsagoian Amerikatik Españiara lenengo ekarri zan urria daukana da. Ez nas gelditu denpora askoan egite moduari begira: geldartetu nas geiago an dagozan gauza gordegarri erreljiozkoak ikusten, batez bere kapilla aberats baten dagoan Ama Birjiñaren Irudia, San Lukas-ek pintaua esaera zarrak diñuanetz; Jesusek azken aparian euki eban maia; San Pio V garrenaren gorputz santua, eta beste gauza asko isill itsirik, askenez, Jesusen seiaskatŖoa. Au ikusteko batu gara gordeten dan altara aurrean

(1) Régio.

ikusnaikiko jente mordo andi bat prantzes euskaldun *ta abar*: (Eleis onetan ikusi ditut lenengo prantzes erromeri zaliak). Argiak bistu ditue; itsaron piskabat eragin deuskue, baña etorri da abade bat laguntzalle bigaz, kapa nagusiagaz jantzita eta, gure Jaungoikoa argitaratzen danian legez, intzenu lurrinaren artian agertu dabe brontzezko ate senduakaz eztakit zenbat giltzen azpian gordeta eguan seiaskatsoa. Aurrenengoa nintzan ikusteko beste prantzes abade bategaz batera, eta biok, argia kristal onduran ipiñita, an egongara blondaztuten aldogunik luzaroenean Jaungoiko-Aurraren loleku pobrea. ¡O! ¡Zenbat aldiz, pentsau neban, zenbat aldiz, menturaz, Maria Ama Santiak ipiñiko eban bere esku leuna seaska onen ertzean! ¡Zenbat aldiz seaska onen inguruan Aingeruak eta Mariak gordeko eben Jesus gaitzgabearen lo gozo gozo!

San Juan Letrango eleisia, *Omnium Urbis et Orbis ecclesiarum mater et Caput*, Santa Maria Nausikoa baisen da eder ta andia... edo andiagoa... edo eztakit, bada zorabiatua nago dana, ainbeste ikusi ditudan edertasunakaz. Ziartu dakidan gausia da eleis aurreko balkoi bati an ikusi dodala Giotto izen andikoaren pintura bat: *Bonifacio VIII parkadoiña*¹ *pregoituten*. Eleiza au erakutsi deusku gidari edo elizay tsokagarribatek: tsikitſua zan, begierrea, soiñdon² morea eukan, tsapeltſu baltz bat... eta *bigotea*. Eta bigotedun gizon bat eleiz jantziagaz beti da bakana españatar batentzat erromatarrentzat ezpada bere.

San Juan Letrangotik urrian dago beste gauza bat katolikuentzat guztiz beneragarria: Jesukristok Pilatosen etserako igo eban eskallera, Jaungoiko-Gizonaren odol santuagaz bedeinkatutako zurube santua (*Scala Sancta*). Igon dot adiskide on baten laguntasunian, errezetan ditugula malla bakoitzian atian emon deuskuen erderazko liburutſo baten egozan erregu deboziñoizkoak. Kristiñau nasan aldetik zor neban igoera au.

San Pablaren Basilikan bere izan nas. Barrinoko arri gogor ederto leundu ta pinduakaz egindako 80 metarrilirañ daukaz: bost otoigope eta ziarretara beste bat: azpi ondo landua ia arpegia ikusteraño: goiazpill³ urreztuak: metarrien gañeko arri-arian Aita Santu guztien irudiak. Altara nagusia da godoetar gisako *egintza zarra*, zorionean 1823-ko

(1) Jubileo.

(2) Sotana.

(3) Artesones.

sualdetik igestua, eta jasoten dabe Sortaldeko metarri *alabastrozkoak*, zeintzuek diran Ejipto-ko Dierri-aren Buruak emonak. Altara onen azpian dagoz San Pedro eta San Pablo Apostoluen gorputz erdiak (beste erdiak Batikanoan). Eleisa onetan dana da marmola, brontzia, urria, aberastasuna;¹ baña aberatsagoak dira ikusten diran gauza gaiezkoak baño kapillatso baten dagozan erlikiak. Anbaldu² ditugu *Kurutze Santuaren zati bat, Santa Ana ren besua, Ananias-en burua, Ama Santiaren jantzi bat* eta beste erliki asko, berrogei ta emeretziraño. Ikusi ditut San Pablo lotuta euki eben katiak eurak, zeintzuek sartu deusten arimaraño otzikara bildurgarria, ipiñi deustazanian abade batek neure bekoki eta eskuturretan.

San Pabloren Basilikatik juañ nas Santu oni burua kendu eutzen lekura. Toki onetan dagoz iru iturri, nun eran dogun ura. Esaerak diño San Pablori burua kendu eutzenian iru salto egin zituala buruak eta orduan sortu zirala iru iturriak. Bertan dago Santua lotuta euki eben metarritsoa bere.

Emen etorriko da ondo *Mametina-ko Presondegira* egin dodan ikustemena. Kapilla batetik jaisten da presondegi estu onetara arrizko eskallera illun erdi bustietatik. Eskallerako orman dago, arrian, arpegi erdi baten irudia: esan deustee dala San Pedroren arpegiarena. Presondegiak artzen dau argi apur bat, goitik, atarbean daukan zulo bate-tik; ikusten da kerez illunean, orma baten ondoan dagon metarritso bat burnizko erastun bategaz, eta aldemenian osintso bat, nungo ura-gaz batiatu eban San Pedrok bere kartzelaria.

Amaitzeko, San Lorenzo ren eleisatsoan igaro dot denpora zati bat Migel Anjelen *Moisés-en* aurrian, begira egintza ospetsu oni eta Pio IX garrenaren obia ikusten. Aita Santu maitatu onek ipiñi ei eban bere atsenay edo *testamentuan* ezebala nai gastetia bere autobian³ lau milla pezeta baño geiago: ez ei da geiago kosta Pio-ren borondatia gordetiagaitik, baña bai obi au dagon kapillatsoa. Arri piñ piñez egin-dako ziamar maneakaz dago azpi, albueta orma eta goi dana oso gus-tutsuro apaindua, eta apainduri au kostada milloi bat gitsienez.

Berba bi geiago. San Lorenzoren onduan dagon Kanposantuan

(1) Beirate (vidrieras) kolorezko ondo egiñak apurtuta egozan, ziñuenez *polvorin* edo suautsontziaren eztandagaitik. Esan deustee eze beirate oneek konpontzia bakarrik kostako dais milloi erdi bat peseta edo geiago.

(2) Venerar.

(3) Mausoleo.

sartu urten bat egindot. Nabillela, ia illunean, obi bati eta bestiari begira, arri eder baten gañean billatu dot euskaldun baten izena: URRUTIA. ¿Zer ete zan? zana zala euskalduna beintzat. Esandot *Aitagurea* bat bere animiagaitik. ¿Nun itsiko ete ditut nik neure azurrak? ¿Izango ete dot zereñek erregutu?

GIZON OITUEZ BAT.

Barrez lertu eragin deust adiskide batek beste erromeri zale esagun baten ipuiñakaz.

Aldra andien batzarretan beti izaten dira gizon argiak eta argi bagiak, sorrak eta azkarrak, jakindunak eta asko ikusitakoak, ez jakiñak eta izer ikusi eztabeenakaz batera. Askoren artian asko modutako jentia. Batzuek, adierazoak dagozanak, ikusten dira erabagiak, askatuak eta ausarkiro ibilleretan; besteak lotuta, ganorabaga, zer egin eztekiela pausu bakoitzian. Argia daukana argiro, argirik eztaukana illunean: gauza jakiña da eta nunnaikua.

Euskaldun erromeri zalien aldran bere bazan norbait badaezpadakua. Gizontsu bat, bearbada bein bere jaioterritik urten bagia edadian sartua egonarren, ona, tolezgabear, baña piskabat malmutza, fedearen be-soetan guztiz erara jarrita, etorrren gugaz Aita Santua ikusteko ames ederretan oso pozturik.

Barzelonara eldu giñanian jua zan beste euskaldun batzuekaz osatura, baña ostatuko jaubiakaz fidande edo konfianzarik ez eukalako an ibilli ei zan gisaajua kalerik kale eta eleisarik eleisa bere pardel-tsua lepuan ebala mundu guztiaren barregarri. Erromara sartu giñanian oster, edo bidezorroaren errejistroan askenerontz gelditu zalako, edo iñori izer itandu ez eutzalako, edo naiustez aldegin zalako bestiak gandik bere gisara ibilteko, eztaikit nik zergaitik eta zelan, baña esan deustee or ibilli zala jó batera ta jó bestera bere pardelagaz, mundu guztiari euskeraz berba egiten... eta askenez, lenengo gabian, biajeko neke gogaikarria kentzeko, lo egin ebala pasialeku bateko jarrilekuan ederto ta gozotsu... bere bidezorro maitia burkotzat arturik.

Etzaite estutu, irakurlea, gertaera tsarren bategaitik: or dabill gure gizona, pozik, alai, esale, itzontzi bat egiñik, ardura baga eta zorionekoa Erromako kalietan. ¿Berari zerbait gertau? Ona da bera...

SAN SEBASTIANGO LURRUSPE EDO «KATAKUNBAK.»

Erromatik legu erdi inguruan Sortalderontz aideratua arkitzen da *San Sebastiang*o Basilika. Eleis onetan ikusten dira santu onen onkerioko¹ gezi² bat, San Feliperi berba egin eutzan kurutz-ultzetua³ eta Berninik marmol zuriagaz egindako San Sebastianen tallu eder bat. Eleiz onetatik sartzen da bere izeneko lurruspetara eta ni bere sartu nas lagun batzuekaz batera.

Onetarako etorri jaku eleizara, deitu ta, Aita San Franziskoren seme umill bat, isiotu ditu eta emon deuskuz argizaitso bana, eta sartu gara ebanjelio aldetik iragi daben ate baten barrura errespetoz beterik eta erdi Bildurrez. Jatsi ditugu, aurrerik prailia dala, bata bestiaren atzean, eztaikit zenbat eskallera, asko; beriala sentidu dot aisetso ezea, osasun galgarria; ikusi dot, neure kandelatsuaren argira, lurra bustita, aidian ibiltzala bizakera zikin batzuk. Isill giñoiazan...etzan beste zaratarik entzuten geure ibillerako oñots sorra baño... eta asi gara alderdi guztietatik illdakuen ezurrak ikusten praille gidariak barbarik egin baño lenago. Egia esango dot: bildurtu egin nas. Milla bidar irakurri ditut zulo abetako ikustemen eta agerbideak, baño neure begiak in ikustean beste mugidalda bat euki dot: gora eta bera, eskerretara eta eskumatara, zabal eta estu, zuzen eta okerkera, lerdan eta makurtuta, lagunakgandik kanabete atzeratu eta aurreratu бага lur azpiko Uri santu onetan nabillela; pentsau dodanian Kristandadiaren seiaskan nenguala, ainbeste umant bizi izan ziran lekuan; gomutaurik nik zapaltzen neban lurra bera zapaldu ebela ainbeste martiri santuk; sentidutian kale estu areetan neure besuak eta gorputzak ikutzen zituale euren obiak; ikustean, an begien bistan neure onduan nakustazala santuen azur beneragarriak... otza neukan gorputza, ez leku atako eze-tasunagaitik, ezpada eze mugidalda barru barrukoaren indarrez.

Ordu erdirenbat egin dogu barruan eta bitarte onetan jardun deusku gidariak maitagarriro erakusten bateko eta besteko izkiro-talluak,⁴ Meza esaten zan lekuak, lenengo *Ordenak* egiten ziran tokia,

---

(1) Martirio.

(2) Flecha.

(3) Crucifijo.

(4) Inscripciones.

Aita Santuen jarrilekua ete beste gauza asko; baña, benetan, jaramon gitsi egin deutzat, ez nenguan ondo, kanpora nai neban, eguzkiaren argi alaira. Neure burura jatorkidan beti bere, beste esan ditudan pentsamentuakaz nastaua, zelan, umetsua nintzala, galdu nintzan Euskal-erriko lurruspe batean eta ezneukan barriro gertau zedin gogorik. ¿Barre, irakurlea? Ez deutzut opa nire orduko izerdi larria.

Katakunbetatik urten dodanian fedia barristau eta sendotu jatala neritzon. ¡O! Ezin leiteke lur barru orretan ibilli inor fedia bistzen sentidu бага eta lotsari andi bat gure bizitza epelagaitik: ezin leike. Edo eztauka biotzik. Fedia biarzan bene benetakoa or barruan bizi izateko osasuna galtzen, igeska, beti bildurrez, eguzkiaren argi бага. Eta fediak fedia sortzen dau: katakunbetan, martirien azur onduan ezin leike egon fedegabekorik.

ERROMA ZARRA.

Erromaren izena antsiñako gizon andi askoren izenakaz eta gauza gomutagarri geiagogaz alkartua dago. Erromaren izenagaz batera jatorkidaz burura bere lenengo zazpi erregietatik asi ta ¡zenbat jende! ¡zenbat gauza! ¡zenbat kondaira! Jatorkidaz burura Bakarkide edo *Konsulak*, *Enperadoriak* eta beste izen batzuetako agintariak; jatorkidaz gogora Uri onen alizatea, aberastasunak, jostaketa odoltsu gogorrak; gerriariak, iztunak,¹ ezkribatzalleak, biursariak;² Numa, Tarkinio... Augusto, Julio Cesar, Ciceron, Tito Livio, Ovidio, Horacio, danok Erroman jaio ezipaziran bere Erroman bizi eta Erromako gauzetan zeregin-du ziranak...

¿Nun da orduko erroma? Ara or zati bat, antziñako kuntuak esan nairik, zar guztiak legez, Erroma barriak azpiratua,³ geruago eta berago bere lengo izena geruago eta illunago duan modura, zai beste gizaldi batek oso lurperatu daian eta estaldu deitian bere gaurko doakabetasun lotsagarria.

Erromako Mentegia,⁴ munduari legiak emon eutzazana, *sepultura* edo obi zabal baten antzera dakust: arri lau senduak, lenago bata bes-

(1) Oradores.

(2) Poetas.

(3) Gaurko Erromaren lurgaria gizaldien indarrez guztiz asko goratu da eta lengo egintzak liana edo neurtoski asko berago gelditzen dira.

(4) Foro.

tiaren gañian ondo toleztuta egozanak, euren buruak bota ditue nun nai eta edozelan; arroiñ lirañ eta lerden ziranak, zatituta, denporiak janda, buru gabiak, etzin da dagoz oizaldiakin euki dabena guduan nekatu balira legez.

Septimio Seberoren ganuztaya¹ ikusten dot eta arutzago dago *Titorrena* burrukan oraindik denporiagaz, erakusten egun batzuetako *trunfo* edo garaitondoa. *Vanitas vanitatum*. Jausiko zaree bestiak jausi diran pisan. Agiri dira, bata bestiagandik ez urruti *Konkordiako tenploaren* erlikiak, *Saturnorenaren* erretoak, *Konstantino ren Basilika-*renak, *Benus* ta *Erroma-* koarenak...

Palatino menditsoan Zizeron, Katilina, Marko Aurelio, Klaudio eta beste gizon andi askok etsiak euki zituen lekuak; Augusto, Tiberio, Neronen bizitzako tokiak... eta *erretoak*. *Abominatio desolationis!*

Azkenez ikusi dot *Koliseoa*, aberekeriak, odolanaia, astakeriak emetasunagaz alkarturik jasotako egintza urgulutsua. Benetan ederra da egintza au, aidosuak dira bata bestiaren gañian dagozan bost arrus-taiak, bere denpora onetan eukazan apainduriakaz ikustekoa izango zan koliseoa; baña edertasun onen erdian ¡zenbat loikeri! ¡zenbat eralleke-ri, zenbat ilte ikaragarritzko izan dira, gozotsu, alai eta poztasunez beterik millaka ta millaka jendia begira eguala! Ezin siñistu leiken gauzia dirudi munduaren jaun ta jabe ziranak, arrazoidun jentia, ani-mali larrabe-bereak baño biotz gogorragokoak egiñik, emen egoten zirala gizonen odolez ezin aseta jeta orduan gusto oneko jentia zirala! ¡O! gusto onaren izenean (gaurdaño baldin) zenbat astakeri egin dira munduzabalean!

Erroma zarreko gusto nazkagarria, Koliseo-ko gusto madarikatua, zure marruak antsiña amaitu ziran beti betiko eta gelditu da bakarrik, plaza onen isiltasunian, ondar bedeinkagarria, ondar santutua ainbeste kristinau martirien odolagaz. Emen erakutsi eben milloi bat bidar euren fede bizia, emen artu eben fediaren sari betikoa, eta gaur ikus-ten dabe Zeruetatik eurak katakunbetako zulueta eta familiako tsoko maitian gorde ta emen aitortu eben kurutzea, jaso dala Batikanoko dorre andientsuraño, nun dagoan triupalaria, amoriozkoa, mundu guztiari deiez bere beso gozoetara.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

---

(1) Arco triunfal.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Eleiz festa San Luis-en onorean.—Erroma barria.—Izkira jaia.—
Eskuskribuzko liburua.

Ikusmiñ samarra nasalako leku askotan ibilli banas eta, askaturik neure miñgañ zerbait luzia, barritsukeria ganorabagakuan jardun ba-deutzut bere, goguan daukat, irakurlea, eta zuk bere eukiko dozu geien geienez etorri nasala Erromara San Luis-en eunkida ospatutera, obi aurrean belaunikatu eta erregutzera Eleisiagaitik, Leon XIII garrenagaitik eta neure aparteko premiakgaitik.

Ez nas aztu. Ni San Luis-egaz aztutia, ainbeste zor deutzada zala, izango litzake eskergabetasun neurribagia, eta, beste edozer gauza banaz bere, eskergabea eznasala uste dot: gauzarik tsarrenak bere zati onenbat izaten oi dau. Goizian goitso, bakarrik edo lagunuen bategaz, zelan gertetan zan, juaten izanaz San Iñazio-ren eleizara (*Chiesa del Gesù* uste dot esaten deutzela Erroman). Denpora askoan zai egon da bada bere iritsi dot San Luis-en gorputzaren gañian dagon altaran Mesa santua esatia bi bidar.¹ Eta erregutu dot mesatan, mesa aurrean

(1) Beste bi bidar esan dot neure jaioteguneko Santiaren gorputz gañeko altaran.

eta ondorean. ¿Ze lan? Zeru goietan bakarrik eranzun leikee zelakua izan zan nire eskari indarbagea. Gertau deikiola Jaunaren jargoi¹ aurre-ra eldutia San Luis maitatuaren bitartez.

Ni aztu ezpanas gitsiago aztu leikezan gure erromeriko gidariak zer erakaitik² etorri giñan Erromara. Erabagi eben, illaren 20-an, San Inazioaren eleizan, eukitia eleiz jaia. Eta alan, egun onetako goizeko zortziretan, Tortosa-ko Obispo jauna asi zan mesa santua esaten San Luis-en illoi gañean. Erromeri zale guztiok eta beste Erroman bizi diran españatar asko belaunikatuta gengozan altara aurrean, Zeruaria-
ren³ ziar ikusi nairik barruan Luis santuaren gorputza, bere birtutien likurt gozoak usaintzen bagenduzan legez, auspez eta erreguka lurrian Zerueta dontsu ta zorioneko izateagaitik betikotasun amaibagean. Danok geunkan andinai neurribageko bat: San Luis-en antzera zerutar izateko andinaia. Komuniñoirako sasoia etorri zanean jira zan gure aldera Apezpiku jauna eta egin eban itzaldi labur bat esaten euskula: ainbeste atsekabe eta eruankisun euki genduzan eskero Erromarañoiko ibillera luzian, gaistoen irribarre burlaskoari beste irribarre errukior bategaz eranzun geuntzan eskeroan, igaroteko beti indartsu, sendo ta biziró gure fede santuan. Beriala, beste sermoitsu bat egin euskun abade jaun batek Komuniñoirako gertagarritzat, eta banan banan, abiau ziran erromeri zale sekular danak Jaun eta Jaungoikoa deboziñoi an-diagaz artzen euren bularretan⁴ eta sendoturik zerutarren janari bedeinkatuagaz urten genduan eleizatik, eskerrak emon da gero.

Artsaldian, barriro San Inazion, Jauna agirian zala, euki genduan *Trisajio* esaten deutzen deboziñoia. ¡Ai! Nik eztatik zer neukan artsal-de orretan. Jaungoikoa diadarka bedeinkatuteko premia sartu jatan, erraieetatik ziar etorkidan koruko soñua, iragita nenguan eta samurtua, arimako arizpirik⁵ bigunenak aidian neukazan. ¡Zen gozoro ziñuan korutik Balenziatar *tenoreak*;⁶ *Santo, Santo, Santo, Señor Dios de los ejércitos; llenos están los cielos y la tierra de vuestra gloria*; eta ¡zeñ gogotik! eranzuten genduan guztiok eleiza bete betian: *Santo, Santo, San-*

(1) Trono.

(2) Erakaia=Causa, motivo.

(3) Zeruaria=Lapislázuli. Onetariko arri urdiñ izartsuagaz dagoz estalduta San Luis-enazurrak.

(4) Abadiak ordurako esan genduzan mesak.

(5) Arizpiak=Fibras.

(6) Kantatzalle guztiak ziran españatarrak.

to...etc. Oñaze andi bat artu dot amaitu danian, luzaruago nai neban iraun zeiala, ez nintzan aspertuko ni beinguan: gogo geiago einda geratu nintzan, eztia aotik kendu eustela uste neban.

Jarraituan asi zan sermoia. Sermoilaria zan Lorka-ko Erretoria, beretitza¹ *Laudate Dominum in sanctis ejus, laudate eum in firmamento virtutis ejus*².... Baziarduan gogor, su ta gar, erakusten iñoiz baño geiago bedeinkatu biar genduala Jaungoikoa bere santuetan. Sarritan, ziñuan, gizona gomutetan ezpada bere, zeru urdinak eta lur loratsuak erakusten eutzala bedeinkatu biarra... eta ni, bitartian, sermoilariari ainbeste arreta emon baga, neure belarrietan gelditu jatan soñuaren durundia kendu eziñik, berez nenguan kantetan isill-isilltso:

*«llenos están los cielos y la tierra
de vuestra gloria»*

Gero igo eban sermoitegira abade jaun batek eta irakurri euskun paper bat, nun ipinten ziran zelako bainandeakaz³ emoten genduan San Luis en altarako zillarrezko kandelazai andi eder besoaskodun bat. Gomendau euskun gañera ezgeiala *biba* diadarrik egin Aita Santuak, andik egun bira, gure aurrian esango eban Mesa bitartean edo lenago: gorde geiala atsegin ori azkeneko ikustemenerako.

Onegaz amaitu zan eleiz jaia, eta urten genduan San Iñaziotik.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Texto.

(2) Pslm. 150, 1.

(3) Condiciones.

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Egun onetan ospatuten eben italiatar Aita Santuaren etsaiak *Porta Pia* iregi ebeneko oroipena, urten ebelako mende *uztarrizkotik*. Orre-gaitik, bada, esan jakun ona izango zala illunabarrerako bakoitza bere ostatuan egotia, ez zedilla gertau errinaikuen narrikatasun zitalak gu tropeliatia... *libertadiaren* izenean. Baña kalietan zer ebillen ikusteko gogua neukan, ezneukan iñork izer egingo eustan ardurarik baketsu ibilli eskero, oi dodan legez, eta lagun bati esan neutzan:—¿Juango algara *Korso* alderontz?—Guazen, eranzun eustan. Batu neban neure manteoa eskerreko besoan, eta baniñoian lagunagaz, aopian kantetan belarronduan josita gelditu jatan soñua: *santo, santo, sant...* ito deustanian estarrin neure kantua beste musika ospetsu barallidun batek, gure urretik *tsin, tsin, tan tabaran, tan tabaran, bon, bon* eiala, diadar, garrasi, ulua luziakaz lagundua. Gaurko festaren agertzaliak izango dira, pentsau genduan. Asi giñan begiraka; antse urrian zan, beste kalian, ingurukoren baten, baña ezgenduan izer ikusi.

Askartu genduan pausua *Korson* edo *Via Nazionale-n* zerbait ikusiko gendualakuan, baña ez eguan esateko gauzarik. Beti legez, gisa eta mueta guztietako jentia ebillen boasti edo paseuan; gudarik egin bagako gudari¹ batzuk jai andietako jantzirik onenakaz, eiztariak² esaten

(1) Militares.

(2) Cazadores.

deutzenak kapela zabal batetik lepuan bera luma pillo andi bat ebela; emakume gaztiak edergarri panparroi askogaz beteta, alogereko ma-nurgaetan, gora ta bera kalian euren buru utsak erakutsi nairik. Plaza batzuetan egozan musika joten, guztien etsiak¹ argituak, naikua urri-rô, suertez bere.

Erromak gau onetan eukan itsuria zan edozeñ irugarren *klaseko* Urik jaiegunetan daukana. Ez geiago eta ez gitsiago. Gaurko Erroma ezta eldutenjer diñot! ezta urreratu bere egiten, bere zati barrian, nire iritsiz, orain Europako Dierre batzuen buru diran Uri eginbarriko batzuetara, eta uste dot eztaukala biarrik bere. Naikua dau kristandade guztiaren Erdiyo² eta Nagusi izatea, Aita Santuen uria: asko dau bere barruan eukitia ainbeste gauza eta leku kristauentzako donekarriak, ainbeste oroikarri eta ekida mundu guztian bardiñik ezdaukenak, ainbeste deseigo³ kondairar beti ikustemenduak izango diranak mane eta gauzaon zaleakgandik.

Aita Santuak bere olan pentsau biar izan dabe. Oroikarri askotan ikusi ditut murru eukitzalleak eta beste lan batzuk Aita Santuen aginduz egiñak jausi ez daitezen ekida zarrak; baña oraiñ, Umberto-ren alboko agintariak beste iritzi batekuak izango dira Erroma barritu naian dabiltzanian beste edozeñ erri legez, kentzen deutzeela bere jatorrizko izate zarraren zigillua.

Badauke zeregiña Umberto-ren adiskidiak erria eta erritarrak barristetan. Bada emen, esanak esan, Aita Santua da lenengoa, beragana datoz mundu guztitik, beragaitik bizi dira jentia, eta bera ezpalitz *au juntzan*. Alegiña egiten dabe Batikanoaren etsaiak Aitasantutarren izen onaren kontra; ori bai: eztago eguneroko paperak irakurtia baño. Edonun ikusten dira eleiz gizonen kontra eta batez bere Kristordea-ren kontra euren itsura barregarriro kale eskina eta plazetan erakusten daben paperak; ikusi dot, irri barrez, españatar erromeri zaliak zelan ziamartu gaituen bere: danok lodi, danok zatar, danok zur luze eta legatz baten antzeko auakgaz; (¡Zeñ polit eta tsistetsuak diran gure etsaiak!) irakurri ditut zuri, gorri, baltz, mueta guztietako paperak *La Voce della Verità-tik* asi eta *Il Diritto-raño*, eta jesan neike zerbait Erroma barriagaitik...! Batez bere *Il Diritto-k* daukan berbeta modua, gure

---

(1) Edificios públicos.

(2) Centro.

(3) Ruinas.

Erromako sarrera ipinten dabenian, irakurgarria da, eta eranzungarria.... barregarria ezpalitz.

Illaren 22-ko gabian, *Ballestra-rena* esaten deutzen jauregi baten euki dogu izkira jai bat.¹ Jente andia giñan festa onetan eta prestau euskuen lekua estutsua. Alan bada, ate ondotik eta zutiñik neguala, alderdi guztietatik estutua eta izerditan egosten, erdi entzun nituan itzaldi batzuk eta itzneurtuetan San Luisentzat esaten zituen alabantzak. Deustu-ko ikasle batzuenak onak izan biar izan dabe. Itzaldietatik onenetakuak iruditu jatazan Erromako zaldun batek erderaz irakurri ebana eta azkenian franziskotar pralle A. Panaderok egin dabena, askatua, garbia, ondo esana, sutsua. Euskaldun bik alkarregaz egin eben euskeraz berbaldi bat, eta danok kantau dogu *San Iñazoren martsa*.

Azkenez San Luisen onorean itsi daugu San Iñazoren eleizan eskribuz geuk beterikako liburu bat. Nik eskari labur au bakarrik ipiñi daut, euskeraz:

«¡Luis Santua! Zaindu naizu neure lurreko pausu guztietan eta la-
gundu eidazu eriotzako ordu larrian.»

Eskari onen aspian, besterik бага, nire lagun batzuek ipiñi ditue euren izenak niriagaz batera.

Bai, lagun gaizala San Luisek, Jaunaren baimenagaz.

¡AITA SANTUA!

Katoliko batentzat Erromaren gomutiak, Erromaren izenak bakarrik dakar burura aitatu ezarren, an, lañu tartean, ondo ondoan, gauza guztien azkena legez, beste izen maite bat, beste gomuta eder bat: Aita Santuarena. Erromako edozer gauzaren gañean berba egin danian, naiz da Aita Santuagaz zer ikusirik euki ez, nire irudesleak² beti ikusi izan dau, erri onetako izate guztiak baño gorago, odeiak lurraren gañean dagozan gisara, izate andi mirarizko maitagarri bat, erdi lurrekoa erdi zerutarra, gauza danak bere mendean daukazana Jaungoiko Egi-
llearen izenean.

Niri beti gertau jatana beste danei gertau izango jakuela deitzat. Orregaitik, ziartu nagola uste dot esatean eztagola emen, Españako erromeri zale guztietan, bat bakarrik, Erromara etorteko pentsamentua

(1) Gaztelaniaz *fiesta* edo *velada literaria*

(2) Imaginacion.

artu eban unian bertan gogoratu ezebanik Leon XIII-garrenaren irudia, poztu etzanik bereala Kristordea ikusi biar ebalako bere begiakaz; ziar-tu nagola deitzot esatean pentsamentu onegaz indartu giñala danok ibi-llera luzerako, eta gure biotzaren erdian ordurik dontsuenentzat dau-kagula Aita Santua, Pedroren ondorengua, Zerueta giltzak bere es-kuan daukazan Kristordea ikusteko ordu bedeinkatua.

Esagun dogu danok arpegi ta ibilleretan. Batikano-ko jauregian gagoz erromeri zaliok eta beste españatar uri onetan bizi diranak, dau-kaguzan jantzirik onenakaz, barruko atsegiña arpegian agiri jakula, pairezagaz¹ urduriturik.

Egun andia guretzat gaurkoa. Zortziretan esango dau Mesia Aita Santuak gure aurrean *Duke sala*² edo tarbean, amabietan etartuko gaitu eskumunerako *Sala Klementina* esaten deutzen gelaan.

Sartu gaitue Mesia entzun biar dogun lekura, eta zai gagoz geruago ta urduriago. Sala onen erdian dakuzguz lerden den gordelariak, ala-bardak besuan dituela; euren agintari bat gora ta bera dabill alderdi guztietara begiraka. Mesatara ko gertu ein daben altaria guztiz da po-lita: seda gorriz-ko dosel bat gañian, brontzezko kurutze bat eta sei kandela altaran, etzinkai³ bat aurrean eta beste bat ebanjelioko aldean ikusten dira... Oraitse datoz korura Sixtoren kapillako kantariak.

Pazienziarik-ezageruago eta geiagora du³ gudan. *Emendik ikusiko da obeto, ortik etorriko da, andik urtengo dau*, diñue nun-nai.—¡Emen dator!... Lenengo sartzen dira gordelariak, gero zaldun sekular batzuk, gero Obispo edo Kardenalak (eztakit ziartu zer diran) eta azkenez ikusten da ate zuloan, santu bat nitsoan legeztatu, irudi gozo batzuri zu-ria, megopearra⁴ irribarrerik maitagarrienagaz bedeinkatuten erres-petoz beterik belauniko jarri dan jente guztia: Leon XIII-garrena da. Begiak gara guztiok Aita Santuaren mugidarik tsikienak ikusteko, mu-tik ezta entzuten, arnasa otsik bere ez dautzut, arpegi askotik bera malko gozo ugariak jausten dira lurreraño.

Altara aurrera etorrita erregua egin dau Aita Santuak, ipiñi deutez Mesatarako jantzi bedeinkatuak, Mesa santua asten da eta koruan Six-toren kapilliak musika soñurik estitsuenak kantetan ditu.

(1) Con la impaciencia.

(2) *Sala duca*.

(3) Reclinatorio.

(4) Espiritual.

O zer laurka! Betor ona luma jakitun urrezko lirañ bat eta agertu beza itzik eder ta egokienakaz laurka miragarri au. Belauniko nagon lekutik kanabatzuk aurrerago daukat Jaungoiko Altsuaren Ordiazkoa bera Sakrifiziorik ikaragarriena ospatuten; kantua dautzut gozotsua ta garbia, bigun ta leuna batzuetan, sendo ta orroetsua bestetan, baña beti zoragarri ta ondo neurtua maisu jakitunaren eskuagaz; nire inguruan milla arima samurtuak gozozko negarretan dagoz; zeruko zoriontasunaren apurren bat daukagula emen esan leike...

Amaitu da Mesia eta urten dogu salatik. Neure biotza eztot iñoiz samurrago euki, estakit konortian egon banas barruan egonasan arte guztian, eztakit arnasarik artu badot Leon XIII-garrenaren jantzi zuria urten daben atetik barrura sartu dan artean. Artu daidan arnasa orain: atsedan bat emon daidan neure arimiari.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

JUAN-ETORRI BAT ERROMARA.

BIAJARI BATEN ZIABEZTSOAK.

(AURRANDEA)

Amabietako ordua zan izentaua Aita Santuaren ikustemen eta eskumunerako. Asko lenago gagoz zai danok.

Sala Klementina-ra sartzeko agindu deuskuenian ¿nork gelditu gu? Alperrik salako atian egozan gordelariak deitzen euskuen *piano, piano*: zarrak eta gaztiak egudunak giñala uste zan eta bakoitzari iruditu jakon lekurik onenak artu ditugu aida batian.

Amabi amabietan agertu da eskusilla baten, aidian, len ikusi dogun irudi zuri maitagarria. Goizian eleizari zor geuntzan errespetoak gorde eragin deuskun otsare¹ maitasunezkoak urratu ditu bere lokarriak, Aita Santua ikustiagaz batera urten deusku arima arimatik bularretan geunkan indar guztiagaz oso berezko diadarrak: ¡*Biba* Aita Santu erregea! ¡*Biba* Leon XIII garrena!

Diadar onek iraun dau durunditsua A. S. tronura eldu dan artean. Orduan isildu gaitue nekez, aurreratu da Tortosako Obispo jauna eta irakurri dau itzaldi bat gure izenian, esanaz Aita Santuari zelako españatarrak giñan gu eta zer dan España oraindik; eranzun deutzá Obispo edo Kardenal batek² latin ederrian jasoten ebala espāñatarren fedia: gero así da eskumuna bana banaka.

(1) Entusiasmo.

(2) Leon XIII garrena oso eguan nekatua aurreragoko egunetako pranzesen ikustemenakaz, eta orregaitik, osagilliaren aginduz, itsi eban berak itzaldia esatia.

Biarleku luzea da Leon XIII garrenak gure menekioagaitik¹ beregan artu dabena eta bitartian asi gara euskaldunok San Iñazioren martzia kantetan. Eztakit zer iritsiko jakon kanta au Aita Santuari, baña bai espanatar euskaldunak eztiran batzuei, bada kantetan gagozala eldu jako nire lagun bati kataluniatar andre bat eta esan deutza gaztelaniaz: *¿Ha visto usted estos franceses?—Cuáles, señora?—Estos que cantan en francés en la recepción española.—Pero, señora, si somos bascongados y cantamos en bascuence.—Bascuence?...¡ah!...* Eta alboko bati esan ei deutsa: *Es que cantan bascuence.*

Bitartean baeiuzan belaunikatzen eta eskua munegiten erromeri zaleak, eta ikusten genduan Aita Santuak danentzat eukala itz gozorenbatzuk. Noizbaitian eldu jat niri bere Aita Santuagana juateko tsanda. Bai, jarri nas belauniko Aita Santuaren oñetan, berba egin dot Aita Santuagaz, Aita Santuaren, zeruko giltzak daukazanaren eskua euki dot neure buru gañean, Aita Santuaren esku leun, otz ta azurtsua euki dot neure esku artian, ¡neure eskuia estutu dau Aita Santuak! ¡O nire bizitzako unerik dontsuena, etzaituk aztuko!

Gutziz zoriondua urten dot Batikanotik ia ordu bi ta erdietan esaten eztakit zenbat garrenian: ¡Biba Aita Santu erregea!

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

---

(1) Obsequio.